

e imponentes tratados eruditos sobre Aristóteles y Montaigne, someter el estudio de tales filósofos al interés por la formulación de una lógica que abrace la multiplicidad respetando su carácter irreductible a la unidad. A la par de tal formulación, debe ir el cambio en la manera de ver las cosas de este mundo, la variación de la percepción. Sin duda, no resulta sencillo caracterizar los objetos por la diversidad de sus avatares, por sus afecciones y afectos, en lugar de definirlos por género y especie: situarse en la perspectiva del encuentro, en vez de identificar y determinar por criterios más o menos emparentados con la herencia. Para comprobarlo, basta con recurrir a un juego de adivinanzas cuyas reglas excluyan considerar la pertenencia esencial a un grupo a partir de macro-caracteres: raza, nacionalidad, lengua, religión... Las preguntas podrían ser de este tipo: ¿En qué se parecen, o en qué se diferencian, un caniche y un mastín napolitano? ¿Y Menahem Begin y Anna Frank?

Francisco Bengoechea

REMI BRAGUE (1992). *Europa, la via romana*. Traducció Jordi Galí. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions. Col·lecció Realitats i Tensions.

L'autor és professor de filosofia a la Universitat de París (Panteó-Sorbona) i es presenta com: «francès, catòlic, filòsof de formació i universitari d'ofici». L'assaig s'inclou dins de la perspectiva de la unió europea pensada des de la seva òptica que ja ell mateix en autodefinir-se ha explicat. La tesi de l'obra és que la romanitat rau a la base d'allò que s'anomena Europa considerat més com una actitud que no pas com una entitat purament geogràfica. «Dir que som romans és exactament el contrari d'identificar-se amb un avantpassat de prestigi (...). És reconèixer que (...) no hem inventat res, però que hem

sabut transmetre (...) un corrent que venia de més amunt». La tesi és defensada al llarg dels vuit capítols i un epíleg escrits en un estil molt clar i gens erudit: 1. Les divisions constitutives. 2. La romanitat com a model. 3. La romanitat religiosa; Europa i el judaisme. 4. La romanitat cultural: Europa i l'hel·lenisme. 5. L'apropiació de l'estranger. 6. Per una higiene del que és propi. 7. L'església romana. 8. Conclusió: ¿Europa és romana, encara?

L'autor comença assenyalant les divisions que han constituït dialècticament el nostre continent: nord/sud, imperi romà/bàrbars, cristianisme romà/cristianisme ortodox, catolicisme/protestantisme, etc. Roma realitza una primera unificació política i cultural, però cal veure que la seva cultura té un tret que és característic de tot l'uropeu: la secundarietat. És prou conegut que la cultura romana no és res més que l'apropiació i transmissió de la cultura hel·lenística. La mateixa nota de secundarietat es troba també en el cristianisme romà respecte al judaisme, el Nou Testament respecte a l'Antiga Aliança. És a l'Edat Mitjana quan Europa esdevé gairebé un tot a través del Sacre Imperi, però la Modernitat va desfer-la en estats fragmentaris. Quant a l'aspecte cultural, l'Europa medieval va ser molt influenciada per dues grans cultures: la judaica i la musulmana. Precisament la cultura hel·lènica vingué a través de les traduccions dels àrabs. El paper d'Europa ha estat el de rebre i transmetre una cultura. Aquesta transmissió a l'època de les colonitzacions l'estengué a altres terres, cosa que fou motiu per reflexionar sobre si mateixa tot comparant-se amb les altres. L'escriptor assenyalava després l'important paper que ha jugat l'Església catòlica romana en la unificació i transmissió cultural —catòlic vol dir universal, és per això que ha volgut estendre's per tot el món en traspasar el marc purament europeu. El cristianisme romà, a diferència d'altres religions, ha propugnat la sepa-

ració de l'Estat. És bo de recordar les lluites medievals entre el Papat i l'Imperi, i els fracassos que sempre s'han donat, en intentar unir el tron amb l'altar. «Al Cèsar el que és del Cèsar, a Déu el que és de Déu». Quelcom de semblant ha ocorregut respecte a la separació de cos i esperit, el cos no és quelcom dolent ni pervers, la carn ha estat glorificada a través de l'encarnació: el Verb fet carn dignifica el cos. «Allò que en l'home és assumit per la divinitat arriba a la dimensió carnal de la persona: l'encarnació va fins al final, fins al fons, fins al cos».

Malgrat aquests trets, el més característic d'Europa, sempre segons l'autor, rau en el paper de transmissora i en el tret de secundarietat i en el fet de no tancar-se sobre si mateixa a la recerca d'una particularitat més específica. És per això que encara avui li cal acollir altres pobles que vers ella acudeixen i transmetre'ls la seva cultura. Saber rebre i saber transmetre allò rebut, heus ací pel nostre autor l'actitud europea. Brague intenta demostrar la tesi proposada a través d'un recorregut històric-cultural al qual no manca un aprofundiment del paper del catolicisme romà. L'obra resulta molt suggeridora àdhuc per a qui no comparteixi la fe del seu escriptor. Recomanem la lectura de l'obra, sobretot a tots aquells que volen, segons la frase d'un altre pensador francès E. Morin, «Penser l'Europe».

Manuel Satué i Sillué

ORPHÉE (1993). *Poèmes magiques et cosmologiques*. Postface de Luc Brisson. París: Editorial Les Belles Lettres.

Hay que advertir cuanto antes al lector que tras el sugerente título de este nuevo libro sobre el orfismo se esconde un engaño que sólo puede desprestigiar la bien ganada fama de la editorial que se ha prestado a publicarlo y el buen nombre de Luc Brisson que tan sólo aparece como

responsable del comentario que lo conluye. El resto, tres cuartas partes del libro, consiste en una traducción, cuyo autor se silencia, de una selección de diversos testimonios sobre Orfeo y el orfismo entre los que destacan, por su distribución temática, los fragmentos más antiguos, las tablillas órficas y las Rapsodias sagradas en XXIV cantos. Por último, y como reclamo más atractivo, se anuncia la traducción del papiro del Derveni descubierto en el año 1962 en las proximidades de Tesalónica. La impresión que causa todo este material traducido anónimamente es la de que nos encontramos frente a un corpus órfico compacto, un conjunto unitario de textos, reunido con la intención de demostrar la discutible tesis de Brisson en el epílogo: que Orfeo habría sido considerado el promotor de una religión sectaria apoyada en textos escritos. Sin embargo, es tal la falta de rigor en la presentación de los documentos que anula la formulación de cualquier hipótesis posterior.

Así, por ejemplo, si bien las denominadas «Rapsodias», extraídas de los «*Orphicorum fragmenta*» de O. Kern, se presentan, según los editores, «completas». La realidad indica lo contrario. En efecto, aunque se sigue la ordenación de O. Kern se ignora todo lo demás, y los fragmentos se suceden sin que, en ningún caso, se especifique su autor o la obra de la cual proceden. Además, se unen acríticamente en la traducción de los fragmentos tanto los comentarios de los autores, en su mayoría escolios a pasajes platónicos, como los versos literales adjudicados a Orfeo. Finalmente, y sin entrar en más detalles, la mayoría de fragmentos reproducen tan sólo una parte de los mismos y se presentan sesgados sin ningún criterio ni aviso previo que lo justifique.

Pero es en la presentación del papiro de Derveni donde se alcanza el mayor grado de falsedad intelectual. Sin ninguna explicación se presentan traducidos